

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора **Томчука Михайла Івановича** на дисертацію **Камінської Ольги Володимирівни** «**Психологічні основи інтернет-залежності молоді**», подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Особливості сучасного розвитку суспільства, глобальна його інформатизація, широке використання інтернет-технологій призводять, у певній мірі, до психоемоційних перевантажень користувачів, часто спричиняють неадекватні зміни у людській психіці, проявляючись, насамперед в особистісно-індивідуальній сфері розвитку та самореалізації. Впровадження сучасних інформаційних технологій в життєдіяльність, в освітній процес, з одного боку позитивно вплинуло на особистісний розвиток молоді, становлення її здібностей, з іншого, змінило спосіб життя, у певній мірі, призвело до певної особистісної нестабільності, стало реальною підставою для зростання різноманітних фобій, тривожності, депресій, uzалежнень, однією з яких є інтернет-залежність. Саме тому дисертаційне дослідження Камінської Ольги Володимирівни «Психологічні основи інтернет-залежності молоді» присвячене важливій, складній і найменш вивченій у психологічній науці проблемі. Отож цю дисертацію можна характеризувати як розробку підвищеної складності.

Досліджувана Камінською О. В. на рівні докторської дисертації тематика інтернет-залежності є гостро актуальною як в науковому плані, так і практично значущою і потрібною, з метою розробки засобів та прийомів психопрофілактики та корекції цього виду психологічної залежності особистості. Розробка зазначеної проблеми є нагальною для вітчизняної психологічної науки і практики.

Переконливою є наукова ерудиція авторки: вона всебічно обґрунтувала теоретико-методологічні засади сутності, концептуалізації,

генези та психологічних механізмів розвитку феномену інтернет-залежності, методично забезпечила дослідження різних видів такої залежності у молоді, розробила та апробувала систему технологій з її подолання.

У структурному плані імпонує чітка побудова дисертаційного дослідження, в якому гармонійно узгоджені теоретичні складові та прикладні аспекти зазначеної проблематики. Розроблена теоретична модель побудована за логічними принципами психологічної науки і дозволяє отримати цілісне уявлення про феномен інтернет-залежності. Водночас науковий апарат дисертації насичений усіма необхідними структурними елементами, зміст яких свідчить про широке бачення автором складної проблеми інтернет-залежності молоді. Упродовж усього дослідження культивується основна думка – необхідно утверджувати психологічну особистісно концентровану модель роботи з інтернет-залежною молоддю, що передбачає в центрі уваги суб'єкта, який долає режим обмежень, активно усвідомлює себе й самореалізується в процесі психокорекційної діяльності. Однак реалії практики свідчать про наявність значної кризи, своєрідного когнітивно-духовного вакууму, що унеможлиблюють повноцінну ресоціалізацію залежної особистості лише усталеними, традиційними методами і засобами. Тому, здійснивши розгалужений аналіз різновидової інтернет-залежності, що охоплює залежність від соціальних мереж, комп'ютерних онлайн-ігор, азартних онлайн-ігор та покупок через інтернет, веб-серфінгу, кіберсексу, дослідниця робить основні акценти на процесі подолання залежності. Аргументовано стверджується, що лише глибоке вивчення психологічних особливостей, механізмів і чинників виникнення інтернет-залежності може призвести до віднайдення універсальних, однак глибоко інтимних і неповторних індивідуальних сенсів особистісного самоусвідомлення та самоствердження залежної особистості і посприє успішній ресоціалізації як поверненню до традиційних соціокультурних норм.

Безсумнівно позитивним є той факт, що дисертантка, проаналізувавши дуже широкі наукові пласти теоретико-емпіричного матеріалу, робить вдалі

узагальнення з метою підтвердження розробленої власної моделі інтернет-залежності, насамперед з урахуванням розлогого кола різноманітних концептуальних поглядів і реальних суспільно детермінованих впливів на молодь. Якраз такий підхід дозволив авторці трактувати інтернет-залежність як стійкий стан, викликаний спрямованістю особистості на уникнення реальності за рахунок зміни психічного та фізичного самопочуття через використання інтернет-мережі, що призводить до віртуалізації свідомості.

Дослідниця чітко конкретизує об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які відображають логіку теоретичного та експериментального розділів дисертації. Методологічні засади відповідають його предметному спрямуванню. Використана теоретична база повною мірою забезпечує висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань.

У теоретичному розділі дисертації Камінська О. В. демонструє активний, творчий і водночас науково виважений, глибокий аналіз окресленої проблематики, зауважуючи, що потрібен якраз інтегративний підхід, який би враховував найкращі досягнення зарубіжної та вітчизняної науки у царині аналізу явища інтернет-залежності молоді. Звідси й увага дисертантки до проведення дуже цікавого дослідження, що представлено у розділі 3 і яке здійснювалось за допомогою багатьох розроблених авторкою та загальновідомих психодіагностичних методик. Завдяки цьому отримано цікаві експериментальні результати, що обґрунтовують специфіку прояву інтернет-залежності в молоді у залежності від її віку, статі, освітнього рівня тощо. Саме тому, цікавими та ґрунтовними виявились результати емпіричного дослідження, в процесі якого було виявлено, що інтернет-залежність має статеві, вікові, демографічні, соціальні та індивідуальні особливості. Вона більшою мірою проявляється в: хлопців, осіб старшого підліткового віку, мешканців обласних центрів, осіб з неповною середньою освітою, осіб, які використовують мережу від одного до п'яти років, опитуваних з неповних сімей.

Вартим на увагу є представлення Камінською О. В. у четвертому розділі дисертації психологічних моделей інтернет-залежності молоді, що дозволило їй розробити теоретичні засади та систему засобів щодо подолання інтернет-залежності молоді.

Для забезпечення успіху безпосередньої корекційної роботи з інтернет-залежною молоддю важливе значення відведено ресурсному підходові, втілення якого на етапі формувального експерименту дозволяє інтернет-залежній особистості набути нових траєкторій власного просоціального розвитку. Дисертантка у розділі 5 запропонувала програму корекційної роботи, спрямованої на подолання інтернет-залежності, яка включала в себе виділення методів та форм надання психологічної допомоги, визначення сенситивного періоду здійснення профілактики та корекції, постановку завдань корекційної роботи, а саме: підвищення комунікативного потенціалу особистості; формування здатності до саморегуляції; розвиток здатності до цілепокладання; розширення поведінкового репертуару; засвоєння моделей продуктивної взаємодії з оточуючими; створення можливостей для задоволення особистістю фрустрованих потреб; розвиток здатності до рефлексії; оптимізація самоствавлення; розширення «Я-концепції». Також було запропоновано специфічні стратегії корекційної роботи з урахуванням провідного виду інтернет-залежності, який притаманний особистості, що підкреслює практичну цінність представленої до захисту роботи.

Дисертанткою встановлено, що подолання пограничних ознак інтернет-залежності передбачає блокування деструкцій особистості, основним механізмом якого є зміна полярності особистісних чинників виникнення інтернет-залежності, наслідком чого є формування таких рис як врівноваженість, впевненість, самоприйняття, раціоналізм, емоційна стабільність, висока здатність до саморегуляції, високий комунікативний потенціал. Подолання виражених ознак інтернет-залежності передбачає виявлення основного механізму цього процесу, яким є реконструкція мотиваційно-динамічного складу особистості, що приводить до: досягнення

мотиваційно-динамічної рівноваги, трансформації системи ціннісних та смисложиттєвих орієнтацій, позбавлення від екзистенційного вакууму, відновлення відчуття особистістю цілісності власного «Я», позбавлення від дисонансу між «Я-реальним» та «Я-ідеальним», уявленнями про оточуючий світ та своє місце в ньому, про свої реальні та потенційні можливості щодо самореалізації в житті, розширення інтернального локусу контролю, позбавлення від надмотивації використання інтернет-ресурсів. Безперечно, дослідниці вдалося віднайти плідну і розвивальну систему методів подолання інтернет-залежності молоді, яка має перспективи втілення в практику роботи психологів з молоддю.

У авторефераті і 53-х публікаціях Камінської О. В. з теми дисертації повною мірою представлені основні результати теоретичного аналізу проблеми (проведено ґрунтовний аналіз 660 найменувань наукової літератури), констатувального дослідження та психопрофілактичного і психокорекційного експерименту. Дисертанткою здійснено вичерпні висновки. Наукові положення та результати експериментального дослідження пройшли апробацію на значній кількості міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій. Обґрунтовані автором положення і рекомендації впроваджені у освітній процес ряду ВНЗ України.

Зміст автореферату відповідає текстові дисертації.

Разом з тим, за загального позитивного враження від дисертації вона не позбавлена, на нашу думку, й окремих огріхів:

1. Автором розроблено комплекс методик, спрямованих на діагностику інтернет-залежності молоді, особливостей сприйняття нею інтернету, мотивації його використання, виявлення провідного виду інтернет-залежності, однак варто було б обґрунтувати таку значну їх кількість, оскільки у практичних психологів на сьогодні у вжитку є банк практично зручних тестів.

2. Слід зауважити, що опис, інтерпретація первинних даних у деталях створюють враження перенавантаження тексту дисертації цифровим

матеріалом. Окремі таблиці результатів дослідження (3.4, 3.5, 3.7, 3.10, 3.12) мають неповну та не зовсім коректну назву, в деяких таблицях відсутні заголовки назв стовпчиків даних (таблиці 4.18, 4.25, 4.33 та ін.).

3. Дисертанткою представлено узагальнені психологічні портрети осіб, що належать до різних груп інтернет-залежних, до осіб з пограничними ознаками такої залежності. Проте, їх психологічний портрет набув би більшої повноти, якби авторка врахувала не лише характеристики виокремлені за методикою шістнадцятифакторного особистісного опитувальника Р. Б. Кеттелла, а доповнила їх результатами, отриманими у дослідженні за допомогою інших методик.

4. Має бути значно повнішим психологічне обґрунтування необхідності та результатів використання факторного аналізу у підрозділі 4.3.

5. Загальної позитивної оцінки заслуговує розроблена авторкою комплексна психокорекційна програма, змістовність та ефективність якої переконливо підтверджена в підрозділі 5.3. Проте, в змісті п'ятого розділу більш повніше мав би бути представлений порівняльний аналіз особистісних змін у показниках інтернет-залежності як в експериментальних, так і в контрольних групах, а також варто було б більш повно описати специфіку психокорекційної програми.

Однак зроблені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, яка відзначається цілісним концептуальним баченням і розкриттям важливої для вітчизняної психологічної науки та практики проблеми.

У цілому дисертаційне дослідження Камінської Ольги Володимирівни «Психологічні основи інтернет-залежності молоді» є завершеною науковою працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему педагогічної та вікової психології, мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення. Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і

присвоєння вченого звання», затвердженого Міністерством освіти і науки України, а її авторка заслуговує присудження їй наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 — педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Комунального вищого навчального закладу
«Вінницька академія неперервної освіти»

М. І. Томчук
М. І. Томчук

ПІДПИС
Томчук М. І.
ЗАСВІДЧУЮ

Мазур А. В.
ЗАВ. КАНЦЕЛЯРІЄЮ
МАЗУР А. В.
25.06.2016 РІК